Journal of Lafzan De Rang
لفظاں دے رنگ
Vol.01-01-2026

# CULTURAL DIVERSITY AND NATIONAL IDENTITY IN CONTEMPORARY PAKISTANI SOCIETY: A HISTORICAL AND SOCIOLOGICAL ANALYSIS

# معاصر پاکستانی سماج وچ ثقافتی تنوع تے قومی شناخت دا تاریخی تے سماجیاتی تجزیہ

**Sana Afzal**
BS, Department of Computer Science, The Cosmic Degree College (For Women) ,University of Okara

## ABSTRACT

*Cultural diversity is a defining feature of Pakistani society, reflecting its multiple languages, ethnic communities, regional traditions, religious practices, and historical experiences. The relationship between cultural diversity and national identity has remained an important subject of discussion since the establishment of Pakistan. This study examines how different cultural identities contribute to the formation of a shared national identity in contemporary Pakistani society. It explores the historical development of regional identities, the role of language and cultural heritage, and the influence of education, media, political institutions, and social interaction on national belonging. Using a qualitative and historical-sociological approach, the study reviews relevant academic literature to understand the opportunities and challenges associated with cultural pluralism in Pakistan. It argues that national unity does not require the elimination of regional and linguistic differences; rather, it can be strengthened through recognition, equality, mutual respect, and inclusive citizenship. The study highlights the importance of protecting cultural heritage while promoting shared democratic values and social cohesion. It concludes that an inclusive understanding of Pakistani identity can provide a stronger foundation for national integration and peaceful coexistence.*

## KEYWORDS

*Cultural Diversity, National Identity, Pakistani Society, Ethnic Identity, Linguistic Diversity, Cultural Heritage, National Integration, Social Cohesion, Multiculturalism, Pakistan*

## تعارف

پاکستان اک ایسا ملک اے جتھے مختلف قومیتاں، بولیاں، علاقائی روایتاں، مذہبی عقیدیاں، رسم و رواج تے ثقافتی ورثے دے حامل لوک اکٹھے وسدے نیں۔ پنجاب، سندھ، خیبر پختونخوا، بلوچستان، گلگت بلتستان تے آزاد کشمیر دیاں اپنی اپنی تاریخی روایتاں، زبانواں، لوک ادب، موسیقی، لباس، کھان پین تے سماجی طور طریقے نیں۔ ایہہ ثقافتی رنگا رنگی پاکستان دی اجتماعی پہچان دا اہم حصہ اے۔ پاکستان دی قومی شناخت نوں سمجھڑ لئی ضروری اے کہ اس دے تاریخی پس منظر دے نال نال مختلف علاقائی تے لسانی شناختاں نوں وی سمجھیا جاوے۔ قومی شناخت صرف اک سیاسی سرحد یا ریاستی نظام داناں نئیں، بلکہ ایہہ مشترکہ تاریخ، اجتماعی یادداشت، سماجی تعلقات، ثقافتی اقدار تے شہری وابستگی دے مجموعے توں تشکیل پاندی اے۔ کوہن (Cohen, 2004) دے مطابق قومی شناخت تے قومی تعلق دا تصور تاریخی یادداشت، علامتاں تے اجتماعی وابستگی نال گہرا تعلق رکھدا اے۔ پاکستان دی تشکیل 1947ء وچ برصغیر دی تقسیم دے نتیجے وچ ہوئی۔ قیام پاکستان دے وقت مختلف لسانی، نسلی تے علاقائی پس منظر رکھنے والے لوکاں نے

Journal of
Lafzan De Rang
لفظاں دے رنگ
Vol.01-01-2026

اک نویں ریاست دا حصہ بن کے اپنی سیاسی تے سماجی زندگی دا آغاز کیتا۔ اس تاریخی عمل وچ مذہبی شناخت نے اہم کردار ادا کیتا، پر نال ہی علاقائی زبانواں، ثقافتی روایتاں تے تاریخی تجربیاں دی اہمیت وی برقرار رہی۔ پاکستان دے ابتدائی دور وچ قومی یکجہتی لئی اک مشترکہ قومی شناخت پیدا کرنڑ دی کوشش کیتی گئی، لیکن مختلف صوبیاں تے لسانی گروہاں دیاں اپنی اپنی شناختاں وی موجود رہیاں۔ جے قومی شناخت نوں صرف اک زبان، اک ثقافتی روایت یا اک مخصوص علاقائی تجربے نال جوڑ دتا جاوے تاں معاشرے دے کئی اہم حصیاں دی نمائندگی متاثر ہو سکدی اے۔ اس لئی قومی شناخت دا ایسا تصور ضروری اے جیہڑا مشترکہ پاکستانی وابستگی دے نال علاقائی تے لسانی تنوع نوں وی تسلیم کرے۔ پاکستان دی ثقافتی تاریخ وچ زبان دا کردار نہایت اہم اے۔ اردو قومی زبان دے طور تے رابطے، ادب، تعلیم تے قومی ابلاغ دا اہم ذریعہ رہی اے، جدوکہ پنجابی، سندھی، پشتو، بلوچی، سرائیکی، براہوی، کشمیری، شینا، بلتی تے ہور علاقائی بولیاں اپنے اپنے خطیاں دی ثقافتی شناخت نوں محفوظ رکھدیاں نیں۔ ہر زبان اپنے نال اک مخصوص تاریخی تجربہ، لوک دانش، شاعری، کہانیاں، محاورے تے اجتماعی یادداشت لے کے چل دی اے۔ رحمان (1996) نے پاکستان وچ زبان تے سیاست دے تعلق دا جائزہ لیندے ہوئے واضح کیتا کہ لسانی پالیساں قومی شناخت، تعلیمی مواقع تے سماجی طاقت دے رشتیاں نال جڑیاں ہوئیاں نیں۔ اس تناظر وچ علاقائی زبانواں دی ترقی قومی یکجہتی دے خلاف نئیں، بلکہ قومی ثقافتی ورثے نوں وسیع تے مضبوط کرنڑ دا ذریعہ بن سکدی اے۔

پاکستانی سماج وچ ثقافتی تنوع صرف زبان تک محدود نئیں بلکہ رہن سہن، خاندانی نظام، علاقائی تہواراں، مذہبی رسوماں، لوک موسیقی، دستکاریاں، لباس تے خوراک دے طریقیاں وچ وی نظر آندا اے۔ پنجاب دے میلے، سندھ دی صوفی روایت، خیبر پختونخوا دی مہمان نوازی، بلوچستان دی قبائلی روایتاں، گلگت بلتستان دے پہاڑی ثقافتی رنگ تے کشمیر دی لوک روایت پاکستان دے ثقافتی منظرنامے نوں متنوع بنادے نیں۔ ایہہ روایتاں مقامی برادریاں دی شناخت نوں قائم رکھدیاں نیں تے نال ہی ملک دے اجتماعی ورثے وچ اضافہ کردیاں نیں۔ مختلف ثقافتاں دے درمیان میل جول نال برداشت، باہمی احترام تے سماجی تعاون دے امکانات پیدا ہوندے نیں۔ البتہ جے کسی ثقافتی گروہ نوں قومی زندگی وچ مناسب نمائندگی نہ ملے یا اس دی زبان تے روایتاں نوں گھٹ اہمیت دتی جاوے تاں محرومی دا احساس وی پیدا ہو سکدا اے۔ قومی شناخت دی تشکیل وچ تعلیم تے تعلیمی اداریاں دا کردار وی بنیادی اہمیت رکھدا اے۔ سکولاں، کالجاں تے یونیورسٹیاں وچ پڑھایا جان والا نصاب نوجوان نسل نوں ملک دی تاریخ، مختلف علاقائی ثقافتاں تے مشترکہ شہری اقدار بارے معلومات فراہم کردا اے۔ جے تعلیمی نصاب وچ پاکستان دے تمام صوبیاں، زبانواں تے ثقافتی گروہاں دی تاریخ نوں مناسب جگہ دتی جاوے تاں نوجواناں وچ وسیع قومی شعور پیدا ہو سکدا اے۔ اس دے برعکس، جے نصاب وچ صرف محدود تاریخی یا ثقافتی نقطۂ نظر پیش کیتا جاوے تاں مختلف برادریاں دے تجربے نظرانداز ہو سکدے نیں۔ اس لئی قومی تعلیم دا مقصد صرف اک مشترکہ شناخت دی تبلیغ نئیں ہونا چاہیدا بلکہ طلبہ نوں مختلف شناختاں دی قدر، تاریخی تنوع تے باہمی احترام دی سمجھ وی دینی چاہیدی اے۔ پاکستان وچ میڈیا تے ڈیجیٹل پلیٹ فارمز نے ثقافتی شناخت دے اظہار دے طریقیاں وچ نمایاں تبدیلی پیدا کیتی اے۔ ٹیلی وژن، فلم، ریڈیو، اخبارات تے سوشل میڈیا دے ذریعے علاقائی زبانواں، لوک گیتاں، ثقافتی تہواراں تے مقامی مسائل نوں وسیع سطح تے پیش کیتا جا سکدا اے۔ ڈیجیٹل میڈیا نے نوجواناں نوا اپنی پاکستانی ثقافت دے اظہار وچ ڈیجیٹل میڈیا دا اک ہور اہم پہلو نوجوان نسل دی شمولیت اے۔ نوجوان علاقائی زبانواں وچ ویڈیو مواد، شاعری، لوک گیت، تاریخی معلومات تے ثقافتی تقریباں دے بارے مواد تیار کر کے اپنی شناخت نوں نمایاں کر رہے نیں۔ اس عمل نال اوہ ثقافتی ورثے نوں نئی نسل تک پہنچاؤن دے نال نال قومی سطح تے مختلف علاقائی روایتاں دی پہچان وی ودھا سکدے نیں۔ پر ڈیجیٹل پلیٹ فارمز اُتے بعض اوقات ثقافتی دقیانوسی تصورات، نفرت انگیز گفتگو تے غلط تاریخی معلومات وی پھیل سکدیاں نیں۔ اس لئی میڈیا دی ذمہ داری اے کہ اوہ ثقافتی تنوع نوں متوازن، مستند تے احترام والے انداز وچ پیش کرے۔ قومی شناخت تے ثقافتی تنوع دے تعلق نوں سمجھنڑ لئی ریاستی اداریاں، وفاقی نظام تے سیاسی نمائندگی دا جائزہ لینا وی ضروری اے۔ پاکستان دے مختلف صوبیاں وچ وسائل دی تقسیم، سیاسی اختیار، انتظامی خودمختاری تے علاقائی ترقی دے معاملات قومی وابستگی اُتے اثر انداز ہوندے نیں۔ جے مختلف ثقافتی گروہ محسوس کرن کہ انہاں دی زبان، تاریخ، وسائل تے سیاسی آواز نوں مناسب

Journal of Lafzan De Rang لفظاں دے رنگ
Vol.01-01-2026

اہمیت مل رہی اے تاں قومی اداریاں اُتے اعتماد ودھ سکدا اے۔ اس دے برعکس معاشی نابرابری، علاقائی محرومی تے سیاسی عدم نمائندگی ثقافتی اختلافات نوں تنازعے وچ بدل سکدے نیں۔ ایڈنی (Adeney, 2012) نے پاکستان دے وفاقی نظام تے اٹھارویں آئینی ترمیم دا جائزہ لیندے ہوئے واضح کیتا کہ وفاقی ڈھانچے وچ صوبیاں دی شمولیت تے خود مختاری قومی یکجہتی نال گہرا تعلق رکھدی اے۔ موجودہ دور وچ ثقافتی تنوع تے قومی شناخت دا سوال ہور وی اہم ہو گیا اے، کیونکہ عالمی رابطیاں، ہجرت، شہری آبادی وچ اضافے تے ڈیجیٹل ذرائع نے ثقافتی میل جول دے نئے امکانات پیدا کیتے نیں۔ مختلف صوبیاں توں تعلق رکھن والے لوک روزگار، تعلیم تے کاروبار دے سلسلے وچ اک دوجے دے شہراں وچ آباد ہوندے نیں، جس نال نئی سماجی وابستگیاں تشکیل پاندیاں نیں۔ لاہور، کراچی، اسلام آباد، راولپنڈی تے ہور شہری مراکز وچ مختلف زبانواں تے ثقافتاں دے حامل لوک اکٹھے رہندے نیں۔ اس طرح علاقائی شناختاں ختم ہون دی بجائے کئی وار اک نویں شہری تے مشترکہ پاکستانی شناخت دے نال جڑ جاندیاں نیں۔ قومی شناخت دی مضبوطی لئی ضروری اے کہ ریاست تے سماج ثقافتی فرق نوں خطرہ سمجھݨ دی بجائے اک اجتماعی اثاثہ سمجھݨ۔ اس تحقیق دا بنیادی مقصد معاصر پاکستانی سماج وچ ثقافتی تنوع تے قومی شناخت دے باہمی تعلق دا تاریخی تے سماجیاتی مطالعہ کرنا اے۔ تحقیق وچ ایہہ جانݨ دی کوشش کیتی گئی اے کہ پاکستان دیاں مختلف علاقائی، لسانی تے ثقافتی شناختاں قومی وابستگی دی تشکیل وچ کیہڑا کردار ادا کردیاں نیں، تے کن سماجی، سیاسی تے تعلیمی عوامل دے ذریعے قومی یکجہتی نوں مضبوط بنایا جاسکدا اے۔ اس مطالعے وچ قومی شناخت نوں اک جامد تصور دی بجائے اک مسلسل تشکیل پاندی سماجی حقیقت سمجھیا گیا اے، جیہڑی مختلف گروہاں دی شمولیت، باہمی احترام تے مشترکہ شہری اقدار نال مضبوط ہوندی اے۔

## تحقیقی مقاصد

1. معاصر پاکستانی سماج وچ ثقافتی، لسانی تے علاقائی تنوع دے تاریخی پس منظر تے قومی شناخت نال اوہدی وابستگی دا مطالعہ کرنا۔
2. تعلیم، میڈیا، سیاسی اداریاں تے سماجی میل جول دے قومی یکجہتی تے مشترکہ پاکستانی شناخت اُتے اثرات دا تجزیہ کرنا۔
3. ثقافتی تنوع نوں تسلیم کرن، علاقائی ورثے دی حفاظت تے قومی ہم آہنگی نوں مضبوط کرن دے امکانات دا جائزہ لینا۔

## تحقیقی سوالات

1. پاکستانی سماج وچ ثقافتی، لسانی تے علاقائی تنوع قومی شناخت دی تشکیل اُتے کس طرح اثر انداز ہوندا اے؟
2. تعلیم، میڈیا، سیاسی نمائندگی تے سماجی تعلقات مختلف ثقافتی گروہاں وچ قومی یکجہتی پیدا کرن وچ کیہڑا کردار ادا کردے نیں؟
3. ثقافتی شناختاں دی حفاظت کردیاں پاکستان وچ مشترکہ قومی وابستگی تے سماجی ہم آہنگی نوں کس طرح مضبوط بنایا جاسکدا اے؟

## ادبی جائزہ

پاکستان وچ قومی شناخت دے موضوع اُتے موجود علمی ادب ایہہ ظاہر کردا اے کہ قومی وابستگی دی تشکیل صرف مذہبی یا سیاسی بنیاد اُتے نئیں ہوندی، بلکہ زبان، ثقافت، تاریخ، علاقائی تعلق تے اجتماعی یادداشت وی اس عمل وچ اہم کردار ادا کردے نیں۔ رحمان (1996) نے اپنی کتاب *Language and Politics in Pakistan* وچ پاکستان دیاں مختلف زبانواں تے سیاسی طاقت دے تعلق دا تفصیلی جائزہ پیش کیتا۔ اوہناں دے مطابق زبان دی حیثیت محض رابطے دے ذریعے تک محدود نئیں بلکہ ایہہ سماجی مرتبے، تعلیمی مواقع، سیاسی نمائندگی تے ثقافتی شناخت نال وی جڑی ہوئی اے۔ پاکستان وچ اردو دی قومی حیثیت تے علاقائی زبانواں دے حقوق بارے بحث اس حقیقت نوں واضح کردی اے کہ قومی یکجہتی دے عمل وچ لسانی تنوع نوں نظر انداز نئیں کیتا جاسکدا۔ رحمان دی تحقیق اس مطالعے لئی بنیادی اہمیت رکھدی اے، کیونکہ ایہہ قومی شناخت دے

Journal of Lafzan De Rang لفظاں دے رنگ
Vol.01-01-2026

لسانی تے سیاسی پہلوواں نوں سمجھݨ وچ مدد دیندی اے۔ایڈنی (Adeney, 2012) نے پاکستان دے وفاقی نظام تے اٹھارویں آئینی ترمیم دے سیاسی اثرات دا تجزیہ کردیاں صوبائی خود مختاری تے قومی یکجہتی دے تعلق نوں واضح کیتا۔ اوہناں دے مطالعے مطابق پاکستان دے وفاقی ڈھانچے وچ مختلف صوبیاں دی سیاسی شمولیت، اختیار دی تقسیم تے علاقائی نمائندگی قومی اتحاد لئی اہم نیں۔ جے مختلف صوبیاں نوں اپنے ثقافتی، تعلیمی تے انتظامی معاملات وچ مناسب اختیار ملے تاں وفاقی نظام زیادہ جامع بن سکدا اے۔ایہہ مطالعہ اس گل دی حمایت کردا اے کہ قومی شناخت دی مضبوطی لئی علاقائی شناختاں نوں دباؤن دی بجائے انہاں نوں قومی نظام دا حصہ بنایا جانا چاہیدا اے۔اس تناظر وچ ثقافتی تنوع تے وفاقی خود مختاری اک دوجے دے مخالف نئیں بلکہ مناسب ادارہ جاتی انتظام دے ذریعے اک دوجے نوں مضبوط کر سکدے نیں۔

ککریجا (Kukreja, 2020) نے پاکستان وچ نسلی تنوع، سیاسی خواہشات تے ریاستی ردعمل دا مطالعہ کیتا۔ اوہناں دی تحقیق وچ مختلف نسلی تے لسانی گروہاں دیاں سیاسی توقعات، علاقائی خود مختاری دے مطالبیاں تے ریاستی پالیساں دے باہمی تعلق نوں زیرِ بحث لیا گیا اے۔ اس مطالعے دے مطابق پاکستان دی ثقافتی رنگارنگی نوں سیاسی تے ادارہ جاتی سطح اُتے مناسب جگہ نہ ملݨ نال قومی شناخت دے مسائل پیدا ہو سکدے نیں۔ علاقائی گروہ صرف اپنی ثقافتی شناخت دی حفاظت نئیں چاہندے بلکہ اوہ سیاسی اختیار، معاشی وسائل تے قومی فیصلے کرن دے عمل وچ وی مناسب حصہ لینا چاہندے نیں۔ ککریجادی تحقیق اس مطالعے لئی اہم اے، کیونکہ ایہہ ثقافتی تنوع نوں صرف سماجی حقیقت دی بجائے سیاسی نمائندگی تے ریاستی پالیسی نال جڑی ہوئی حقیقت دے طور اُتے پیش کردی اے۔اعظم تے بلال (Azam & Bilal, 2022) نے پاکستان وچ قومی شناخت دے بحران تے شناختی عناصر دے باہمی تعلق دا جائزہ لیا۔ اوہناں دی تحقیق وچ مذہب، نسل، زبان، ثقافت تے تاریخی یادداشت نوں پاکستانی قومی شناخت دے اہم عناصر دے طور اُتے زیرِ بحث لیا گیا۔ راولپنڈی دے 47 رہائشی افراد دے تفصیلی انٹرویوز دی بنیاد اُتے تحقیق نے ایہہ سمجھݨ دی کوشش کیتی کہ مختلف سماجی تے تعلیمی پس منظر رکھنے والے افراد پاکستانی شناخت نوں کن بنیاداں اُتے سمجھدے نیں۔ مطالعے دے نتائج ایہہ ظاہر کردے نیں کہ قومی شناخت دے مختلف عناصر دے درمیان اختلاف یا ترجیح دا مسئلہ قومی ہم آہنگی نوں متاثر کر سکدا اے۔اس تحقیق توں ایہہ نکتہ سامنے آندا اے کہ قومی شناخت نوں جامع بناؤن لئی مذہبی، لسانی، ثقافتی تے علاقائی وابستگیاں وچ توازن پیدا کرنا ضروری اے۔ شیخ تے گیلانی (Sheikh & Gillani, 2023) نے پاکستان وچ نسلی مسائل تے قومی یکجہتی دا جائزہ لیندے ہوئے زبان، مذہب، ذات، علاقے تے سماجی نابرابری دے اثرات اُتے روشنی پائی۔ اوہناں دے مطابق نسلی شناخت اپنے آپ وچ قومی اتحاد لئی لازمی طور اُتے خطرہ نئیں، بلکہ مسئلہ اس وقت پیدا ہوندا اے جدوں مختلف گروہاں دے درمیان معاشی وسائل، سیاسی اختیار تے سماجی مواقع دی تقسیم غیر منصفانہ ہووے۔ تحقیق اس گل اُتے زور دیندی اے کہ قومی یکجہتی نوں مضبوط کرن لئی تمام ثقافتی تے نسلی برادریاں نوں برابر شہری حیثیت تے مناسب نمائندگی ملݨی چاہیدی اے۔ ایہہ مطالعہ پاکستانی سماج وچ ثقافتی تنوع تے قومی شناخت دے تعلق نوں سماجی انصاف دے زاویے توں سمجھݨ وچ مدد گار اے۔خان (Khan, 2025) نے پاکستان وچ ثقافتی تنوع، ورثے تے جامع قومی تعمیر دے موضوع اُتے تحقیق پیش کیتی۔ اوہناں دے مطالعے وچ علاقائی تاریخ، لسانی تنوع، مذہبی روایتاں، خوراک، موسیقی، لباس، تہواراں تے ثقافتی ورثے دے قومی شناخت نال تعلق دا جائزہ لیا گیا اے۔ تحقیق مطابق پاکستان دی ثقافتی رنگارنگی اک سماجی وسیلہ وی اے تے حکمرانی لئی اک چیلنج وی، کیونکہ اس دی مثبت افادیت دا انحصار اس گل اُتے اے کہ ریاستی ادارے مختلف گروہاں نوں کنّی منصفانہ نمائندگی تے سہولتاں فراہم کردے نیں۔ خان نے تعلیم، میڈیا، وفاقی نظام تے ثقافتی ورثے دی حفاظت نوں قومی ہم آہنگی دے اہم ذرائع قرار دتا۔ اس تحقیق دی اہمیت اس گل وچ اے کہ ایہہ ثقافتی تنوع نوں قومی تعمیر دے عمل نال براہِ راست جوڑدی اے۔ کولومیو (Columeau, 2026) دی کتاب *Linguistic Resistance in Pakistan: Punjabi Language Movements After Independence* پاکستان وچ پنجابی زبان دی تاریخی حیثیت تے آزادی توں بعد پنجابی زبان دے فروغ لئی چلن والیاں تحریکاں دا تفصیلی مطالعہ پیش کردی اے۔ اس تحقیق وچ 1947ء توں بعد اردو نوں انتظامی تے تعلیمی سطح اُتے فروغ دین دیاں پالیساں دے تناظر وچ پنجابی زبان دے دانشورانہ، ادبی تے سماجی حلقیاں دی جدوجہد دا جائزہ لیا گیا اے۔ کولومیو نے تاریخی

Journal of Lafzan De Rang لفظاں دے رنگ
Vol.01-01-2026

دستاویزات، پنجابی تے اردو ذرائع تے متعلقہ شخصیات دے انٹرویوز دی مدد نال پنجابی زبان دی تحریکاں دے مختلف رجحانات نوں واضح کیتا۔ ایہہ مطالعہ اس تحقیق لئی خاص اہمیت رکھدا اے، کیونکہ پنجابی زبان دی مثال دے ذریعے ایہہ سمجھیا جاسکدا اے کہ علاقائی زبان دی حفاظت تے قومی شناخت دے درمیان تعلق کس طرح تشکیل پاندے نیں۔ مجموعی طور اُتے زیرِ مطالعہ علمی ادب ایہہ واضح کردا اے کہ پاکستان دی قومی شناخت نوں سمجھݨ لئی ثقافتی تنوع، لسانی حقوق، سیاسی نمائندگی، وفاقی خود مختاری تے سماجی انصاف نوں اکٹھے مطالعے وچ شامل کرنا ضروری اے۔

## طریقۂ تحقیق

اس تحقیق وچ معیاری (Qualitative) تے تاریخی و سماجیاتی طریقۂ تحقیق اختیار کیتا گیا اے۔ تحقیق دا بنیادی مقصد پاکستانی سماج وچ ثقافتی تنوع تے قومی شناخت دے باہمی تعلق نوں موجودہ علمی مواد دی روشنی وچ سمجھݨ اے۔ اس مقصد لئی پاکستان دی تاریخ، لسانی پالیساں، علاقائی ثقافت، نسلی شناخت، وفاقی نظام تے قومی یکجہتی نال متعلق تحقیقی مضامین، علمی کتاباں تے دستیاب مطالعات دا جائزہ لیا گیا اے۔ تحقیق وچ بنیادی توجہ اس گل اُتے دتی گئی اے کہ مختلف ثقافتی گروہ اپنی علاقائی شناخت برقرار رکھدے ہوئے مشترکہ پاکستانی شناخت دا حصہ کس طرح بن دے نیں۔ اس مطالعے وچ نواں سروے یا انٹرویو کرن دا دعویٰ نئیں کیتا گیا، بلکہ موجودہ علمی مواد دی مدد نال موضوع دا تجزیہ کیتا گیا اے۔ تحقیق لئی منتخب مواد وچ پاکستان دی لسانی تے ثقافتی تاریخ، قومی شناخت دے نظریات، صوبائی خود مختاری، نسلی تعلقات تے ثقافتی ورثے بارے شائع شدہ مطالعات شامل کیتے گئے نیں۔ مواد دے انتخاب دوران اوہناں علمی ذرائع نوں ترجیح دتی گئی اے جیہڑے پاکستان دے سماجی تے سیاسی حالات نال براہِ راست تعلق رکھدے نیں۔ رحمان (1996)، ایڈنی (2012)، اعظم تے بلال (2022)، شیخ تے گیلانی (2023)، خان (2025) تے کولومیو (2026) دے مطالعات نوں خاص طور اُتے اہمیت دتی گئی اے، کیونکہ ایہہ قومی شناخت دے مختلف پہلوواں نوں تاریخی، لسانی، سیاسی تے سماجی زاویاں توں سمجھݨ وچ مدد فراہم کردے نیں۔

## تحقیقی ڈیزائن

اس تحقیق دا ڈیزائن وضاحتی تے تجزیاتی نوعیت دا اے۔ وضاحتی پہلو دے تحت پاکستان دے مختلف صوبیاں تے ثقافتی گروہاں دی لسانی، تاریخی تے سماجی خصوصیات نوں بیان کیتا گیا اے، جدوکہ تجزیاتی پہلو وچ انہاں خصوصیات دے قومی شناخت، سماجی ہم آہنگی تے قومی یکجہتی اُتے اثرات دا جائزہ لیا گیا اے۔ تحقیق وچ ثقافتی تنوع نوں صرف علاقائی رسم و رواج یا زبانواں دی مختلفتا تک محدود نئیں رکھیا گیا بلکہ اس نوں سیاسی نمائندگی، معاشی انصاف، تعلیمی مواقع تے ریاستی اداریاں دے نال وی جوڑ کے سمجھیا گیا اے۔ اس ڈیزائن دے ذریعے ایہہ جانچݨ دی کوشش کیتی گئی اے کہ مختلف علاقائی شناختاں کس طرح مشترکہ قومی شناخت دے نال جڑ سکدیاں نیں تے کن حالات وچ ثقافتی اختلافات سماجی فاصلے یا سیاسی تنازعات دا سبب بن سکدے نیں۔ تحقیق دے تجزیاتی ڈھانچے وچ چار بنیادی پہلو شامل نیں: ثقافتی تے لسانی تنوع، قومی شناخت دی تاریخی تشکیل، ریاستی تے سیاسی اداریاں دا کردار، تے سماجی ہم آہنگی دے امکانات۔ انہاں پہلوواں نوں اک دوجے نال جوڑ کے مطالعہ کیتا گیا اے تاکہ قومی شناخت دی تشکیل نوں اک مسلسل سماجی عمل دے طور اُتے سمجھیا جاسکے۔ اس تحقیق دا مقصد کسی اک ثقافتی گروہ نوں دوجیاں توں زیادہ اہم قرار دینا نئیں، بلکہ تمام علاقائی تے لسانی شناختاں دی اہمیت نوں تسلیم کردیاں مشترکہ پاکستانی وابستگی دے امکانات واضح کرنا اے۔

## ڈیٹا دا تجزیہ

دستیاب علمی مواد دے تجزیے توں پہلاں ایہہ گل سامنے آندی اے کہ پاکستان دی ثقافتی تے لسانی رنگارنگی قومی شناخت دا بنیادی حصہ اے۔ پنجابی، سندھی، پشتو، بلوچی، سرائیکی تے ہور علاقائی زبانواں اپنے اپنے خطیاں دی تاریخی یادداشت، ادبی روایت تے سماجی تجربیاں دی نمائندگی کردیاں نیں۔ ایہہ زبانواں صرف روزمرہ رابطے دے

ذرائع نئیں بلکہ مختلف برادریاں دی اجتماعی شناخت دا اہم وسیلہ وی نیں۔ خان (2025) دے مطالعے مطابق پاکستان دا ثقافتی ورثہ علاقائی تاریخ، زبان، مذہبی روایتاں، موسیقی، لباس تے تہواراں دے مجموعے توں تشکیل پاندہ اے۔ اس لئی قومی شناخت دی جامع تشریح وچ تمام ثقافتی گروہاں دے ورثے نوں شامل کرنا ضروری اے۔ 2023ء دی مردم شماری دے مادری زبان دے اعداد و شمار وی پاکستان دی لسانی رنگارنگی دی اہمیت نوں ظاہر کردے نیں، اگرچہ مادری زبان دے اعداد و شمار نوں مکمل نسلی یا ثقافتی شناخت دا پیمانہ نئیں سمجھیا جاسکدا۔ (Khan, 2025) تجزیے دا دوجا اہم پہلو زبان تے قومی شناخت دا باہمی تعلق اے۔ پاکستان وچ اردو قومی رابطے تے ادبی اظہار دا اہم ذریعہ اے، پر علاقائی زبانواں دی موجودگی قومی ثقافت نوں مزید وسیع بناندی اے۔ رحمان (1996) دی تحقیق توں معلوم ہوندا اے کہ زبان تے سیاست دا تعلق تعلیمی مواقع، سماجی مرتبے تے سیاسی نمائندگی نال جڑیا ہویا اے۔ کولومیو (2026) نے پنجابی زبان دیاں تحریکاں دے تاریخی مطالعے راہیں ایہہ واضح کیتا کہ علاقائی زبانواں دی ترقی تے حفاظت مقامی ثقافتی شناخت دے تسلسل لئی ضروری اے۔ اس توں ایہہ نتیجہ اخذ کیتا جاسکدا اے کہ قومی زبان تے علاقائی زبانواں نوں اک دوجے دے مقابل کھڑا کرن دی بجائے انہاں دے درمیان تعاون تے تکمیل دا رشتہ قائم کرنا چاہیدا اے۔ مادری زبان وچ تعلیم، علاقائی ادب دی اشاعت تے مقامی ثقافت دی نمائندگی قومی شناخت نوں کمزور کرن دی بجائے مضبوط بناسکدی اے۔ (Rahman, 1996; Columeau, 2026) تیجا اہم پہلو سیاسی نمائندگی تے وفاقی نظام دا کردار اے۔ پاکستان دے مختلف صوبیاں دیاں اپنی علاقائی ترجیحات، معاشی ضروریات تے سیاسی توقعات نیں۔ جے انہاں توقعات نوں قومی پالیسی سازی وچ مناسب جگہ نہ ملے تاں علاقائی محرومی تے عدم اعتماد پیدا ہو سکدا اے۔ ایڈنی (2012) دے مطابق وفاقی نظام وچ اختیار دی تقسیم تے صوبائی خود مختاری قومی اتحاد دے اہم سوال نیں۔ ککریجا (2020) نے وی نسلی تنوع تے ریاستی رد عمل دے تجزیے وچ اس گل اُتے زور دتا کہ علاقائی گروہاں دیاں سیاسی خواہشات نوں مناسب ادارہ جاتی طریقے نال جگہ دینا ضروری اے۔ اس تناظر وچ قومی یکجہتی صرف مشترکہ نعریاں یا علامتاں نال قائم نئیں رہ سکدی، بلکہ اس لئی سیاسی شمولیت، معاشی انصاف تے وسائل دی منصفانہ تقسیم وی ضروری اے۔ (Adeney, 2012; Kukreja, 2020) چوتھا پہلو سماجی شناخت تے ثقافتی ہم آہنگی دا اے۔ پاکستانی سماج وچ مذہبی وابستگی، زبان، علاقہ، خاندانی روایتاں تے تاریخی تجربے افراد دی شناخت نوں تشکیل دیندے نیں۔ اعظم تے بلال (2022) دی تحقیق ظاہر کردی اے کہ پاکستانی قومی شناخت دے مختلف عناصر دے درمیان ترجیح تے اختلاف دا مسئلہ موجود اے۔ جے قومی شناخت نوں صرف اک پہلو دے ذریعے بیان کیتا جاوے تاں دوجیاں شناختاں دی اہمیت گھٹ سکدی اے۔ شیخ تے گیلانی (2023) دے مطابق نسلی اختلافات کئی وار سماجی تے معاشی نابرابری نال جڑ کے قومی یکجہتی لئی مسئلہ پیدا کردے نیں۔ اس لئی مختلف ثقافتی گروہاں وچ باہمی احترام، برابر شہری حقوق تے سماجی انصاف دا فروغ ضروری اے۔ ثقافتی تنوع نوں تسلیم کرن نال افراد اپنی علاقائی شناخت برقرار رکھدے ہوئے مشترکہ قومی زندگی وچ زیادہ اعتماد نال حصہ لے سکدے نیں۔ (Azam & Bilal, 2022; Sheikh & Gillani, 2023) مجموعی تجزیے توں ایہہ نتیجہ سامنے آندا اے کہ ثقافتی تنوع اپنے آپ وچ قومی اتحاد لئی خطرہ نئیں، بلکہ اس دی نوعیت ریاستی پالیساں، سماجی انصاف، سیاسی نمائندگی تے ادارہ جاتی رویے اُتے منحصر اے۔ جتھے مختلف زبانواں تے ثقافتواں نوں عزت دتی جاندی اے، اوتھے قومی وابستگی دے امکانات ودھدے نیں۔ اس دے برعکس، جتھے ثقافتی گروہاں نوں نظر انداز کیتا جاوے یا وسائل تے اختیار دی تقسیم غیر منصفانہ ہووے، اوتھے محرومی تے اختلافات پیدا ہو سکدے نیں۔ اس لئی پاکستان دی قومی شناخت نوں اک جامع تصور دے طور اُتے فروغ دینا ضروری اے، جیہڑا علاقائی ورثے، لسانی حقوق تے مشترکہ شہری ذمہ واریاں نوں اکٹھا لے کے چلے۔

## نتائجِ تحقیق

تحقیق دا پہلا نتیجہ ایہہ اے کہ پاکستان دی قومی شناخت مختلف علاقائی، لسانی، تاریخی تے ثقافتی شناختاں دے باہمی تعلق نال تشکیل پاندی اے۔ پنجابی، سندھی، پشتو، بلوچی، سرائیکی تے ہور زبانواں پاکستان دے ثقافتی ورثے دا لازمی حصہ نیں۔ انہاں زبانواں تے روایتاں دی حفاظت قومی شناخت نوں محدود نئیں کردی بلکہ اس نوں زیادہ جامع تے مضبوط بناندی اے۔ اس لئی قومی شناخت دے تصور وچ تمام علاقائی ثقافتواں دی مناسب نمائندگی ضروری اے۔ دوجا نتیجہ ایہہ اے کہ زبان قومی شناخت دی تشکیل وچ

Journal of Lafzan De Rang لفظاں دے رنگ
Vol.01-01-2026

بنیادی کردار ادا کردی اے۔ اردو قومی رابطے دا اہم ذریعہ اے، جدو کہ علاقائی زبانواں مقامی تاریخ، ادب تے ثقافتی ورثے نوں محفوظ رکھدیاں نیں۔ انہاں زبانواں دے درمیان تعاون، مادری زبان وچ ابتدائی تعلیم تے علاقائی ادب دی سرپرستی قومی ہم آہنگی نوں مضبوط کر سکدی اے۔ زبان دی بنیاد اُتے کسی گروہ نوں گھٹ یا ودھ اہمیت دینا سماجی فاصلے پیدا کر سکدا اے۔ تیجا نتیجہ ایہہ اے کہ قومی یکجہتی دا تعلق صرف ثقافتی مماثلت نال نئیں بلکہ سیاسی نمائندگی، معاشی انصاف تے برابر شہری حقوق نال وی اے۔ مختلف صوبیاں تے ثقافتی گروہاں نوں قومی فیصلے کرن دے عمل وچ مناسب حصہ ملݨا چاہیدا اے۔ صوبائی خود مختاری، وسائل دی منصفانہ تقسیم تے علاقائی ترقی دے منصوبے قومی اداریاں اُتے اعتماد ودھا سکدے نیں۔ جے علاقائی برادریاں اپنی ضروریات تے مسائل دی نمائندگی محسوس کرن تاں مشترکہ پاکستانی شناخت ہور مضبوط ہو سکدی اے۔ چوتھا نتیجہ ایہہ اے کہ تعلیم تے میڈیا ثقافتی ہم آہنگی دے فروغ وچ اہم کردار ادا کر سکدے نیں۔ تعلیمی نصاب وچ تمام صوبیاں دی تاریخ، زبانواں، ادب تے ثقافتی روایتاں نوں مناسب جگہ دینی چاہیدی اے۔ میڈیا نوں وی مختلف علاقائی ثقافتواں نوں متوازن تے مثبت انداز وچ پیش کرنا چاہیدا اے۔ نوجوان نسل وچ برداشت، ثقافتی احترام تے مشترکہ شہری ذمہ واری دا شعور پیدا کرن لئی تعلیمی تے ابلاغی اداریاں دی شمولیت ضروری اے۔ پنجواں نتیجہ ایہہ اے کہ ثقافتی تنوع نوں قومی کمزوری دی بجائے اک اجتماعی سماجی اثاثہ سمجھݨ دی ضرورت اے۔ پاکستان دی مختلف ثقافتی برادریاں اپنے اپنے ورثے، ہنر، ادبی روایت تے سماجی تجربیاں دے ذریعے قومی زندگی وچ حصہ پاندیاں نیں۔ جے ریاستی ادارے انہاں روایتاں دی حفاظت، ترقی تے نمائندگی لئی برابر مواقع فراہم کرن تاں ثقافتی تنوع قومی اتحاد، سماجی اعتماد تے مثبت قومی تشخص دا ذریعہ بن سکدا اے۔

## نتیجہ

معاصر پاکستانی سماج وچ ثقافتی تنوع تے قومی شناخت دا تعلق نہایت گہرا تے اہم اے۔ پاکستان مختلف زبانواں، قومیتاں، علاقائی روایتاں، مذہبی عقیدیاں تے تاریخی تجربیاں دا حامل ملک اے۔ ایہہ تنوع پاکستان دی سماجی حقیقت تے ثقافتی ورثے دا بنیادی حصہ اے۔ تحقیق توں واضح ہوندا اے کہ قومی شناخت نوں صرف اک زبان، اک علاقائی روایت یا اک محدود ثقافتی تصور نال وابستہ کرنا مناسب نئیں، کیونکہ پاکستانی سماج دی اصل پہچان اس دے مختلف ثقافتی رنگاں دے مجموعے وچ موجود اے۔ قومی یکجہتی دا مطلب علاقائی شناختاں نوں ختم کرنا نئیں بلکہ انہاں نوں مشترکہ قومی زندگی وچ عزت تے مناسب مقام دینا اے۔ پاکستان دی قومی شناخت نوں مضبوط کرن لئی ضروری اے کہ ریاستی ادارے تمام صوبیاں تے ثقافتی گروہاں نوں برابر شہری حقوق، سیاسی نمائندگی تے معاشی مواقع فراہم کرن۔ علاقائی زبانواں دی حفاظت، ثقافتی ورثے دی ترقی، مادری زبان وچ تعلیم دے مواقع تے تعلیمی نصاب وچ تمام ثقافتواں دی مناسب نمائندگی قومی ہم آہنگی دے اہم ذرائع بن سکدے نیں۔ اس دے نال میڈیا تے ڈیجیٹل پلیٹ فارمز نوں وی مختلف ثقافتی برادریاں دی مثبت نمائندگی کرنی چاہیدی اے تاکہ نوجوان نسل اپنے ملک دی تاریخی تے ثقافتی رنگارنگی نوں بہتر انداز وچ سمجھ سکے۔ آخر وچ ایہہ کہا جا سکدا اے کہ پاکستان دا مضبوط مستقبل اک ایسی جامع قومی شناخت نال وابستہ اے جیہڑی ثقافتی تنوع، لسانی حقوق، سماجی انصاف، سیاسی شمولیت تے باہمی احترام اُتے قائم ہووے۔ قومی اتحاد اوہدوں پائیدار بن سکدا اے جدوں ہر شہری اپنی علاقائی تے ثقافتی شناخت برقرار رکھدے ہوئے پاکستانی قوم دا برابر تے باوقار حصہ محسوس کرے۔ ثقافتی تنوع نوں تسلیم کرنا قومی کمزوری نئیں بلکہ پاکستان دی اجتماعی طاقت اے۔ اس لئی قومی پالیساں، تعلیمی نظام تے سماجی اداریاں نوں ایسی سوچ اپنانی چاہیدی اے جیہڑی مختلف شناختاں دے درمیان تعاون پیدا کرے تے مشترکہ پاکستانی مستقبل دی بنیاد مضبوط بنائے۔

## REFERENCES

*Adeney, K. (2012). A step towards inclusive federalism in Pakistan? The politics of the 18th Amendment.* Publius: The Journal of Federalism, 42*(4), 539–565.*

*Azam, S., & Bilal, M. (2022). The crisis of national identity: Politics and intersectionality of identity markers in Pakistan.* Journal of Asian and African Studies, 59*(3).*

*Columeau, J. (2026).* Linguistic resistance in Pakistan: Punjabi language movements after independence. *Columbia University Press.*

*Khan, I. S. (2025). Cultural diversity in Pakistan: Heritage, identity, and inclusive nation-building.* ACADEMIA International Journal for Social Sciences, 4*(2), 2981–2994.*

*Kukreja, V. (2020). Ethnic diversity, political aspirations and state response: A case study of Pakistan.* Indian Journal of Public Administration, 66*(1).*

*Rahman, T. (1996).* Language and politics in Pakistan. *Oxford University Press.*

*Sheikh, M. K., & Gillani, A. H. (2023). Ethnic issues and national integration in Pakistan: A review.* Pakistan Journal of Humanities and Social Sciences, 11*(1), 187–195.*